

Γ'.

Ο ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΤΗΣ ΨΥΧΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ
ΚΑΤΑ BERGSON

1) Ἡ ἐκούσια κινήσις θυγάτηρ τῆς
ψυχῆς. Ἡ ψυχὴ ὑπερτέρα τοῦ σώματος κατὰ
χώρον καὶ χρόνον.

Εἴμεθα ἐν σῶμα ὑποκείμενον εἰς τοὺς νόμους τῆς βαρύτητος καὶ τοὺς λοιποὺς τοὺς διέκοντας τὴν ὕλην· εἰάν μᾶς ὠθήσουν, προχωροῦμεν, εἰάν μᾶς ἀποθήσουν, ὑποχωροῦμεν, ἐκτελοῦμεν ὡς αὐτόματα μηχανικὰς κινήσεις ἐξαρτωμένας ἐξ ἐξωτερικῶν αἰτίων. Ἄλλ' ὑπάρχει καὶ ἐν εἶδος κινήσεων, ὅπερ φαίνεται προερχόμενον ἐκ τῶν ἑνδον, ὑπακούον εἰς κᾶτι ἐσώτερον, εἶναι αἱ ἐκούσiai κινήσεις.

Ποῖον εἶναι τὸ αἷτιον τῶν ἐκούσιων κινήσεων; Τὸ «ἐγώ», τὸ «μοί», τὸ «je», ἢ «ψυχὴ».

Ἄς ἀκούσωμεν τὸν Bergson περὶ ψυχῆς:

«Τί εἶναι ἡ ψυχὴ; Εἶναι κᾶτι, τὸ ὅποῖον φαίνεται ὅτι πάντοθεν ὑπερβάλλει τὸ σῶμα, εἶναι ὑπερτερον αὐτοῦ κατὰ χώρον καὶ χρόνον. Ἐνῶ τὸ σῶμα φαίνεται καθηλωμένον εἰς τὴν παροῦσαν χρονικὴν στιγμὴν, τὰ δὲ τοπικὰ ὅριά του καθορίζονται ὑπὸ τοῦ χώρου, τὸν ὅποῖον κατέχει, ὑπάρχει κᾶτι πλησίον αὐτοῦ, ὅπερ κατὰ χώρον ἐκτείνεται πολὺ πέραν αὐτοῦ καὶ κατὰ χρόνον διαρκεῖ καὶ ἀνθίσταται, κᾶτι τὸ ὅποῖον ἀπαιτεῖ ἢ ἐπιβάλλει εἰς τὸ σῶμα κινήσεις ὄχι πλέον μηχανικὰς, ἀλλ' ἐκούσιας καὶ ἐλευθέρως, κᾶτι, ὅπερ δημιουργεῖ ἔργα καὶ πράξεις, ἐνῶ συγχρόνως αὐτοδιαπλάττεται διὰ τῆς ἰδίας ἐνεργείας καὶ σύρει ἐξ ἑαυτοῦ πλείονα τῶν ὅσων περιέχει. Αὐτὸ τὸ

κάτι είναι τὸ «ἐγώ», ἢ «ψυχή», τὸ «πνεῦμα», ὅπερ διὰ τῆς ἐκουσίας πράξεως δημιουργεῖ οὐχὶ μόνον ἐκτὸς ἑαυτοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐν ἑαυτῷ, διότι ἡ ἐκουσία ἐνέργεια ἐπιδραῖ καὶ ἐπὶ τοῦ βουλομένου αὐτὴν καὶ τροποποιεῖ ἐν τινὶ μέτρῳ τὸν χαρακτῆρα τοῦ προσώπου, ἐξ οὗ ἐκπορεύεται».

Ἴδου λοιπὸν ἡ ψυχὴ μήτηρ τῆς ἐκουσίας κινήσεως καὶ δημιουργὸς ἐν τινὶ μέτρῳ ἑαυτῆς διὰ τῆς ἐξ ἐπιστροφῆς ἐπιδράσεως τῆς ἰδίας θυγατρὸς, ἰδου ἄνωτέρα τοῦ σώματος τοπικῶς καὶ χρονικῶς ὡς δυναμένη διὰ τῆς σκέψεως νὰ διαδράμη ἀπειρομεγέθεις ἐκτάσεις χώρου καὶ ἀναμοχλεύση χρονικὰς περιόδους παρωχημένας, ἀσυναγωνίστως μεγαλυτέρας τῆς ὑτελοῦς σωματικῆς διαρκείας.

Ἐκ τῆς διακρίσεως τῆς κινήσεως εἰς ἀκουσίαν καὶ ἐκουσίαν ἀναζητεῖ ὁ Bergson τὸν ψυχικὸν παράγοντα, ὅστις συνοικεῖ μὲν μετὰ τοῦ ὑλικοῦ σώματος, ἀλλ' ἀποτελεῖ στοιχεῖον ὅλως διάφορον αὐτοῦ.

Ἡ συνοίκησις αὕτη τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος, ἢ ἀναπόσπαστος αὕτη σύνδεσις τοῦ ὑλικοῦ καὶ τοῦ αὐλοῦ, ἣτις διαρκεῖ μέχρι τῆς διὰ τοῦ θανάτου ἐπερχομένης φθορᾶς τοῦ ὑλικοῦ στοιχείου, ἐπόμενον εἶναι νὰ γεννήσῃ τὰ προβλήματα τοῦ καθορισμοῦ τῆς σχέσεως μεταξὺ τῶν συνοικούντων στοιχείων ἐν τῇ ψυχοφυσικῇ ὄντότητι τοῦ ἀνθρώπου.

Εἴμεθα ἐν σῶμα καὶ συγχρόνως μία ψυχὴ.

Τὸ σῶμα πολλάκις ἐθεάθη ἀκίνητον, νεκρόν, σηπόμενον, ὑποκῦπτον μόνον εἰς τὴν ἐπενέργειαν τῶν ἐξωτερικῶν δυνάμεων, ἀπρόσφορον εἰς ἐκουσίαν κίνησιν, θυγατέρα τῆς ψυχῆς. Ἡ ψυχὴ ἀντιθέτως οὐδέποτε ἐθεάθη ἀσώματος. Ἡ μελέτη ἐπομένως τῆς σχέσεως σώματος καὶ ψυχῆς μόνον ἐπὶ τοῦ ἐν ζωῇ ἀνθρώπου δύναται νὰ συντελεσθῇ, τοῦ θανάτου ἐπισημαίνοντος τὴν διάλυσιν τῆς τοιαύτης σχέσεως καὶ

διανοίγοντος εἰς τὴν μεταφυσικὴν νέα προβλήματα περὶ τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς καὶ τῆς συνεχίσεως τῆς ψυχικῆς ἐξελίξεως.

Τίς ἡ σχέσηις τοῦ ὕλικου καὶ τοῦ αὐλοῦ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ; Καὶ ἐν πρώτοις τίς ὁ ἐπιτηδειότερος πρὸς ἀνερεύνησιν τῆς σχέσεως αὐτῆς;

2) Ἡ φιλοσοφία ὀφείλε νὰ δύναται ν' ἀποκριθῆ ἱκανοποιητικῶς πρὸς τὰς λοιπὰς ἐπιστήμας.

Ἀπὸ μόνης τῆς φιλοσοφικῆς ἐρεῦνης δυνάμεθα ν' ἀναμένωμεν, κατὰ τὸν Bergson, τὴν ἐπίλυσιν τοῦ προβλήματος τῆς σχέσεως τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς. Ὁ φιλόσοφος ἐνδοσκοπεῖ χειρίζεται εὐχερῶς τὴν μέθοδον τῆς ἐσωτερικῆς παρατηρήσεως καὶ εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τούτου ἀνήκει ἡ μελέτη τῆς ζωῆς τῆς ψυχῆς ἀπὸ πασῶν αὐτῆς τῶν ἀπόψεων. Ἐνδοσκοπῶν καὶ συλλαμβάνων ψυχικὰς κινήσεις ἀσυλλήπτους ὑπὸ τῶν Φυσικῶν ἐπιστημῶν ἀπροσίτους εἰς τὰ μεθοδικὰ μέσα αὐτῶν ὁ φιλόσοφος εἶναι ὁ μόνος, ὅστις δύναται νὰ κατέλθῃ προσεκτικῶς ἐντὸς ἑαυτοῦ καὶ—ἐξωκειωμένος ὡς εἶναι εἰς τὴν αὐτοπαρατηρησίαν καὶ τὸν ἔλεγχον—νὰ διακρίνῃ τὰς πρώτας τῆς ψυχῆς ἀτόλους ἢ ἰσχυρὰς κινήσεις πρὸς βαθμιαίαν ἀνοδὸν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν καὶ βαθμιαίαν αὐτῆς διείσδυσιν ἐν τῇ ὕλῃ πρὸς χρησιμοποίησιν αὐτῆς ἐν τῇ διὰ τῆς ἐξωτερικεύσεως ὕλικοποιουμένην τρόπον τινὰ ἐπιθυμία ἢ παραστιάσει. Ἡ ψυχὴ κινεῖται ἐκ τῶν ἔνδον, διὰ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν ἐπιφάνειαν, τὸ σῶμα, τὴν ὕλην, τὸν χῶρον καὶ ἐκδηλωθῆ. Καὶ ἐκδηλοῦται τῇ βοηθείᾳ τοῦ σώματος. Εἰς τὰ πορίσματα τῆς ἐσωτερικῆς ἐξετάσεως προστιθέμενα τὰ ἐκ τῆς ἐξωτερικῆς παρατηρήσεως συλλεγόμενα πάμπολλα ὁμαλὰ καὶ ἀνώμαλα ψυχικὰ καὶ μὴ γεγονότα συμπληροῦσι τὸν ἐσωτερικὸν ἔλεγχον τοῦ φιλοσόφου καὶ προάγουσιν

αὐτὸν εἰς τὴν ἰκανότητα νὰ ἐπιτύχη τοῦλάχιστον
«une intuition vague de ce que peut être:
l'insertion de l'esprit dans la matière, la
relation du corps à l'âme».

Ἄλλ' ὁ μεταφυσικὸς φιλόσοφος ἀπηξίωσε νὰ παρακολουθήσῃ τὴν βαθμιαίαν ταύτην διείσδυσιν τῆς ψυχῆς ἐν τῇ ὕλῃ καὶ ἀπερροφημένος ὅλος ὑπὸ τοῦ κόσμου τῶν Ἰδεῶν κατέλιπεν εὐρύτατον πεδίων τῆς δικαιοδοσίας αὐτοῦ εἰς τὸν φυσιολόγον, ὅστις οὐδαμῶθεν εὐρίσκων ἀντίστασιν, ἀλλ' οὐδὲ βοήθειαν ἐκ τῶν ἀντιθέτων ἀτραπῶν, ἐπεχείρησε τὴν λύσιν τοῦ προβλήματος διὰ τῶν εἰς αὐτὸν οἰκείων μεθόδων καὶ εἶπε καθ' ἑαυτόν :

«Ἐγὼ ὁ φυσιολόγος μὲ τὰς μεθόδους τὰς ὁποίας διαθέτω, τὴν παρατήρησιν δηλαδὴ καὶ τὸ πείραμα, μεθόδους καθαρῶς ἐξωτερικάς, δὲν βλέπω παρὰ τὸν ἐγκέφαλον καὶ δὲν ἔχω δύναμιν παρὰ ἐπὶ τοῦ ἐγκεφάλου. Ἐνεργῶ λοιπόν, ὡς εἰάν ἡ σκέψις δὲν ἦτο παρὰ ἐνέργεια τοῦ ἐγκεφάλου».

Καὶ οὕτω ἡ φυσιολογία κατέλαβε μοναρχικῶς τὰ σκῆπτρα ἀποσχισθεῖσα τελείως ἐν ταῖς ἐρεῦναις αὐτῆς ἀπὸ τῆς Φιλοσοφίας οἰκειοθελῶς παραιτηθείσης. Εἶναι σήμερον ἡ Φιλοσοφία εἰς θέσιν νὰ δώσῃ μίαν ἰκανοποιητικὴν ἀπάντησιν ἐπὶ τοῦ προβλήματος τῆς σχέσεως τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς; Ὁχι, ἀπαντᾷ ὁ Bergson. Ὁχι, ἐνῶ ὤφειλεν νὰ εἶναι εἰς θέσιν, ἐνῶ αἱ λοιπαὶ ἐπιστῆμαι ἀπ' αὐτῆς πρὸ παντός, ὡς εἰδικῶς ἀσχολουμένης μὲ τὸ ἀντικείμενον, ἀπεξεδέχοντο τὴν τελικὴν ἀπάντησιν. Ὁχι, διότι παρέλαβε τὰς ἰδέας, χωρὶς νὰ μελετήσῃ τὸν ἀγῶνα τῆς ψυχῆς ἐνεργούσης διὰ τοῦ σώματος. Καὶ οὕτω αἱ πηγαῖαι πληροφορίαι περὶ τῆς σχέσεως ἢ ἀμοιβαίας ἐπιδράσεως τῶν δύο συνοίκων ἐξέλιπον.

3) Μνήμη καὶ ἐγκέφαλος. Σχετικὴ ἀνεξαρτησία τῆς σκέψεως. Ὁ ἐγκέφαλος δὲν παράγει τὴν σκέψιν, ἀλλ' εἶναι ὄργανον τοῦ πνεύματος, ὄργανον παντομίμας καὶ ὄργανον προσανατολισμοῦ εἰς τὴν ζωὴν.

Ὁ Bergson καταπολεμεῖ δριμέως τὰς ὑλιστικὰς θεωρίας, τὰς ὁποίας ἀποκαλεῖ ἀντιεπιστημονικάς. Ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι δὲν ἠδυνήθημεν νὰ ἐξακριβώσωμεν τὴν φύσιν τῆς ψυχῆς, δὲν ἔπεται ὅτι δυνάμεθα, ἐν ὀνόματι δῆθεν τῆς ἐπιστήμης, νὰ ταυτίσωμεν ταύτην πρὸς τὸ σῶμα. Οὔτε ἰδιότητες τῆς ὕλης εἶναι ἡ σκέψις καὶ τὰ συναισθήματα — «ἐπιφαινόμενα, φωσφορισμοὶ προστριβομένου πυρείου», ὡς φρονεῖ ὁ τὴν ὕλην δεχόμενος ὡς μοναδικὸν στοιχεῖον ὑλίζων μονισμός— οὔτε σωματικὰ καὶ ψυχικὰ φαινόμενα εἶναι παράλληλοι, σημεῖον πρὸς σημεῖον, ἐκδηλώσεις ἑνὸς ὄντος δύο παρουσιάζοντος στενῶς ἐξηρητημένας ὀψεις, ψυχικὴν καὶ φυσικὴν (παραλληλίζων μονισμός), ὡς τὸ τόξον τὴν κοίλην καὶ κυρτὴν μορφήν.

Σῶμα καὶ ψυχὴ εἶναι δύο στοιχεῖα διάφορα.

Ὁ Bergson εἶναι διαρκικός.

Καὶ εἶναι τὰ στοιχεῖα ταῦτα ἐν πολλοῖς ἀνεξάρτητα, καίτοι εὗρισκονται πασιδήλως ἐν σχέσει. Ἄλλ' ἡ σχέσις οὔτε δεῖγμα τῆς ἐξαρτήσεως τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σώματος ἀποτελεῖ οὔτε ἀπόδειξιν τῆς ταυτότητος τῶν δύο στοιχείων. Σχέσιν ἔχει καὶ τὸ ἔνδυμα πρὸς τὸ καρφίον, ἀπὸ τοῦ ὁποίου κρέμματα, ἀλλ' οὔτε εἶναι ἰσοδύναμον οὔτε τὸ αὐτό. «Ἐν φόρεμα σχετίζεται μὲ τὸ καρφίον, ἀπὸ τοῦ ὁποίου εἶναι ἀνηρημένον. Ἐὰν ἀποσπάσωμεν τὸ καρφίον, τὸ φόρεμα πίπτει, ἔὰν τὸ καρφίον κινῆται, τὸ φόρεμα ταλαντεύεται, ἔὰν εἶναι πολὺ αἰχμηρόν, τὸ φόρεμα τρυπᾷ καὶ σχίζεται· δὲν ἔπεται ἐκ τούτου ὅτι ἕλαστον ση-

μείον τοῦ καρφίου ἀντιστοιχεῖ πρὸς ἓν τοῦ ἐνδύματος οὔτε ὅτι τὸ καρφίον καὶ τὸ ἔνδυμα εἶναι ἰσοδύναμα καί, πολὺ ὀλιγώτερον, τὰ αὐτά. Οὕτω ἀναντιρρήτως ἡ συνείδησις (= ἡ ψυχὴ κατὰ Bergson) εἶναι προσηλωμένη εἰς τὸν ἐγκέφαλον, ἀλλ' ἐκ τούτου δὲν προκύπτει ποσῶς ὅτι ὁ ἐγκέφαλος ὁρίζει ὅλην τὴν ἔκτασιν τῆς συνειδήσεως οὔτε ὅτι ἡ συνείδησις εἶναι λειτουργία τοῦ ἐγκεφάλου. Ὅ,τι ἡ παρατήρησις, ἡ πειρᾶ, καὶ συνεπῶς ἡ ἐπιστήμη, ἐπιτρέπει νὰ βεβαιώσωμεν εἶναι ἡ ὑπαρξίς κάποιας σχέσεως μεταξὺ ἐγκεφάλου καὶ συνειδήσεως».

Ποία εἶναι ἡ σχέσις αὕτη ;

Ὁ ἐγκέφαλος, ἡ ὕλη, εἶναι τὸ πᾶν, λέγει ὁ φυσιολόγος. Ἐὰν ἀναπνεύσετε ὀλίγον χλωροφόρμιον, ἡ συνείδησις λιποθυμεῖ, ἐὰν ροφήσετε καφὲν ἢ οἶνόπνευμα, διεγείρεται, ἐλαφρὰ δηλητηρίασις προκαλεῖ σημαντικὰς διανοητικὰς βλάβας καὶ μία διαρκεστέρα δηλητηρίασις, τὴν παραφροσύνην. Ἐν οἴδημα, μία αἱμορραγία εἰς τὸν ἐγκέφαλον προκαλοῦσι μερικὰς ἀπωλείας τῆς Μνήμης, αἱ ὀπτικάι, αἱ ἀκουστικάι παραστάσεις καὶ αἱ ἐκούσiai κινήσεις, θυγατέρες τῆς «ψυχῆς» ἐκμηδενίζονται ἐξ ὠρισμένων ἐγκεφαλικῶν βλαβῶν καὶ ὅπου αἱ νεκροψίαι παραφρόνων δὲν ἀπεκάλυψαν ὄρατὰ ἵχνη κατάστροφῶν ἐν τῇ ἐγκεφαλικῇ οὐσίᾳ, χημικαὶ ἀλλοιώσεις, ἀναμφιβόλως, τῶν ἰστῶν προεκάλεσαν τὴν ψυχικὴν ἀσθένειαν. Ἐὰν δι' ἀνοικτοῦ κρανίου παρηκολουθοῦμεν τὸν χορὸν τῶν ἀτόμων καὶ ἠλεκτρονίων τοῦ ἐργαζομένου ἐγκεφάλου καὶ ἐὰν κατείχομεν τὸν ἐπεξηγηματικὸν χάρτην τῶν κινήσεων τούτων, τὸ λεξικὸν δι' οὗ θὰ μετεφράζομεν εἰς αἰσθήματα, συναισθήματα καὶ ἰδέας τὰς κινήσεις ταύτας, θὰ ἐβλέπομεν ὅτι ἐκάστη «ψυχικὴ» ἐκδήλωσις εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα ὠρισμένης κυτταρικῆς ἐνεργείας καὶ ὅτι ἡ ψυχικὴ ζωὴ, προῖον ἀναμφισβήτητον

τοῦ ἐγκεφάλου, μακρὰν τοῦ νὰ εἶναι ἀνθυπόστατος, ρυθμίζεται μετὰ μαθηματικῆς ἀκριβείας πρὸς τὴν τύχην αὐτοῦ, μειουμένη, εὐρυνομένη, πιεζομένη ἢ εὐεκτοῦσα κατὰ τὴν ἀντίστοιχον τύχην τοῦ ὑλικοῦ ἐγκεφάλου. Ὁ θάνατος τοῦ ἐγκεφάλου εἶναι καὶ θάνατος τῆς ψυχικῆς ζωῆς.

Εἰς τὰς ἀπόψεις ταύτας πολλῶν φυσιολόγων ὁ Bergson ἀπαντῶν διὰ τῆς περιβοήτου αὐτοῦ περὶ μνήμης καὶ ἐγκεφάλου θεωρίας ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ «Matière et Mémoire» καὶ δι' ἄλλων αὐτοῦ μελετῶν ἐπαναληπτικῶς ἢ συμπληρωματικῶς ἐπανερχομένων ἐπὶ τοῦ ζητήματος χαράσσει ἄνευ περιστροφῶν τὴν ἐπιστημονικὴν αὐτοῦ πίστιν ἐν τοῖς ἑξῆς :

α) Ἡ πλάνη τῆς συνταυτίσεως ψυχικῆς καὶ ἐγκεφαλικῆς ζωῆς προῆλθεν ἐκ τῆς παρατηρήσεως τῆς ὑφισταμένης μεταξὺ ψυχικῶν καὶ φυσικῶν λειτουργιῶν σχέσεως. Ἀπὸ τοῦ 17ου αἰῶνος καὶ ἐντεῦθεν ὁμιλοῦσι περὶ «mental καὶ cérébral» ὡς ἰσοδυνάμων. Ἄλλ' ἄλλο ψυχικὸν στοιχεῖον καὶ ἄλλο φυσικόν. Ἄλλο ψυχὴ ἢ συνείδησις καὶ ἄλλο ἐγκέφαλος.

β) Ἡ ψυχικὴ ζωὴ εἶναι πολὺ εὐρύτερα τῆς ἐγκεφαλικῆς. Μέρος αὐτῆς φαίνεται πραγματικῶς στενώτατα συνδεδεμένον καὶ ἐξηρητημένον ἀπὸ τοῦ ἐγκεφάλου, ἀλλὰ τὸ μέρος τοῦτο εἶναι ἐλάχιστον πρὸς τὸ ὅλον εὖρος τῆς ψυχῆς συγκρινόμενον.

Τί πραγματικῶς φαίνεται ἐντοπισμένον ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ ; Ἡ Μνήμη ἢ μᾶλλον ἐν μέρος τῆς μνήμης, ἢ μνήμη τῶν λέξεων. Ὅταν σκεπτόμεθα, ὁμιλοῦμεν πρὸς τὸν ἑαυτὸν μας (langage intérieur), χρησιμοποιοῦμεν νοερῶς λέξεις καὶ ἐκτελοῦμεν ἄτελῶς, ὑποτυπωδῶς τὰς κινήσεις τοῦ ἐνάρθρου λόγου. Αἱ κινήσεις αὗται, δι' ὧν ἐξωτερικεύεται ἡ σκέψις διὰ τῶν λέξεων, ἐγκτελοῦνται ὑπὸ τοῦ ἐγκεφάλου. Ὁ ἐγ-

κέφαλος λοιπὸν ἐκτελεῖ τὰς κινήσεις, ὄχι τὴν σκέψιν. Ἐὰν ὑποστῇ ὠρισμένας βλάβας, ἀδυνατεῖ νὰ ἐκτελέσῃ τὰς κινήσεις, διότι ὁ μηχανισμὸς κατεστράφη καὶ ὄχι διότι ἐν τῷ βλαβέντι τμήματι ἐνηποθηκευμέναι ὑπῆρχον αἱ παραστάσεις τῆς κινήσεως συναπολεσθεῖσαι μετὰ τοῦ παθόντος ἐγκεφαλικοῦ λοβοῦ. Ἐὰν ὁ ὑπὸ μερικῆς ἢ γενικῆς ἀφασίας προσβληθεὶς ἀδυνατῇ νὰ προφέρῃ λέξιν τινά, τοῦτο κατὰ Bergson προέρχεται οὐχὶ ἐκ τῆς ἀπωλείας τῶν κινητικῶν παραστάσεων τοῦ προφορικοῦ λόγου, αἵτινες κατὰ τὸν φιλόσοφον ἐσφαλμένως θεωροῦνται ἐδρεύουσαι ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ Broca, ἀλλ' ἐκ τῆς βλάβης τοῦ μηχανισμοῦ τῆς κινήσεως. Ἡ συνείδησις διαφυλάττει τὴν παράστασιν ἀλλὰ τὸ ὄργανον τῆς ἐκτελέσεως, ὁ ἐγκέφαλος, ἐβλάβη καὶ ἀρνεῖται νὰ ὑπακούσῃ, ἀπαράλλaktως ὡς καταστραφέν αὐτοκίνητον ἀρνεῖται νὰ ὑπακούσῃ εἰς τὸν ποθοῦντα τὴν κίνησιν τοῦ ὀδηγόν. Ὁ ἐγκέφαλος δὲν συγκεντρώνει τὰς παραστάσεις. Αἱ ἀναμνήσεις τοῦ παρελθόντος δὲν διαφυλάττονται ὑπ' αὐτοῦ. Μόνον «les habitudes motrices» ἐντοπίζονται, ἐφάπτονται τῆς ὕλης. Ὁ Bergson, ὡς γνωστόν, διακρίνει τὴν μνήμην εἰς «μνήμην - παραστάσεις» ἄσχετον πρὸς τὸν ἐγκέφαλον καὶ εἰς «μνήμην - συνήθειαν» ὑποχείριον αὐτοῦ. Ἐκθέτομεν π. χ. θεωρίαν τινὰ ἐπιστημονικὴν τῇ βοηθείᾳ τῆς μνήμης - παραστάσεως, ἐνῶ ἐκτελοῦμεν χορὸν τινὰ τῇ βοηθείᾳ τῆς μνήμης - συνηθείας, ἐγκαθιδρουμένης ἐν τῷ σώματι. Ἀλλὰ καὶ ἂν ὑποτεθῇ ὅτι ὀλόκληρος ἡ Μνήμη τελεῖ ὑπὸ τὴν ἐξάρτησιν τοῦ ἐγκεφάλου, ἡ ψυχικὴ ζωὴ περιλαμβάνει πλὴν αὐτῆς καὶ ἄλλας λειτουργίας — καὶ δὴ ὑψίστας — ὡς τὴν κρίσιν καὶ τὸν συλλογισμόν, αἵτινες ἐκφεύγουσι τελείως τῆς περιοχῆς αὐτοῦ. Ἐν μιᾷ λέξει ὁ ἐγκέφαλος δὲν παράγει τὴν σκέψιν, δὲν διαφυλάττει τὰς ἀναμνήσεις, ἀλλὰ τοῦ-

ναντίον είναι ὑποχείριος, είναι τὸ ὄργανον, τὸ μέσον δι' οὗ ἡ σκέψις ἐξωτερικεύεται· είναι ἡ ὕλη, τὴν ὁποίαν χρησιμοποιεῖ ἡ ψυχὴ. Συνοδοὶ ἀπλαῖ τῆς σκέψεως αἱ κινήσεις ἀπομιμοῦνται αὐτήν, διὸ καὶ ὁ Bergson ὀνομάζει τὸν ἐγκέφαλον «ὄργανον παντομίμας» — **«Son rôle est de mimer la vie de l'esprit».**

γ) Αἱ παραστάσεις δὲν ἔχουν ἀνάγκην ὑλικοῦ δοχείου διαμονῆς. Ἄλλ' ἐὰν αἱ παραστάσεις δὲν διαφυλάττωνται ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ, ποῦ διαμένουν; Εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο ὁ Bergson ἀπαντᾷ δι' ἐρωτήματος: Καὶ διατι τάχα αἱ ἀναμνήσεις, αἵτινες οὔτε ἀπτά οὔτε ὄρατὰ πράγματα εἶναι, θὰ εἶχον ἀνάγκην ὑλικοῦ δοχείου; Ἄξιοπερίεργος εἶναι μᾶλλον ἢ προσπάθεια τῆς τοποθετήσεως τοῦ αἴθλου ἐν τῇ ὕλῃ. Ἀνθρώπινον πνεῦμα καὶ συνείδησις εἶναι τὸ αὐτὸ κατὰ τὸν Bergson, ἡ δὲ συνείδησις ἀπαιτεῖ πρὸ παντὸς μνήμην. Ἡ μνήμη λοιπὸν εἶναι πνεῦμα ἄϋλον καὶ συνεπῶς οὐδόλως χρῆζον ὑλικοῦ ἐντοπισμοῦ.

δ) Ποία ἡ κυρία ἀποστολὴ τοῦ ἐγκεφάλου; Νὰ κρατῇ τὸ πνεῦμα ἐστραμμένον πρὸς τὴν ζωὴν, πρὸς τὰ ἐμπρός, νὰ προσανατολίξῃ αὐτό· εἶναι τὸ ὄργανον τῆς «attention à la vie».

Ὁ ἐγκέφαλος δὲν παράγει οὔτε τὴν σκέψιν οὔτε τὰ συναισθήματα. Τὰ ὑποβοηθεῖ εἰς τὴν ἐξωτερικεύσιν, εἰς τὴν μεταβολὴν εἰς πράξιν. Ἄλλ' ἡ μεγάλη ἀποστολή του εἶναι ὅτι τηρεῖ τὸ πνεῦμα ἐν τῇ ἀτμοσφαίρᾳ τῆς πραγματικότητος. Ἐβλάβη ὁ ἐγκέφαλος; τὸ αἶσθημα τῆς πραγματικότητος ὑποχωρεῖ. Ἡ σκέψις δὲν ἀδρανεῖ, ὁ μηχανισμὸς τῆς δὲν διαστρέφεται, ἀλλ' ἀποβάλλει τὸ αἶσθημα τῆς προσαρμογῆς πρὸς τὴν ζωὴν. Παρακολουθήσατε τὴν σκέψιν παράφρονος· ἡ λειτουργία τῆς κρίσεως καὶ τοῦ συλλογισμοῦ εἶναι ἄψογος, ἐὰν δὲ τὸ πνεῦμα ἐμφα-

νίξη ἡμαρτημένην τροχιάν, ὑπεύθυνος εἶναι ἢ μὴ προσαρμογὴ του πρὸς τὸ πραγματικόν· τὸ ὄργανον τῆς προσαρμογῆς εἰς τὴν ζωὴν, ὁ ἐγκέφαλος πάσχει. Ὁ πένης Α φαντάζεται ἑαυτὸν βασιλέα, ἡ γραῖα Β θαλερὰν νεάνιδα, ὁ ἀσθενικὸς Γ ἑαυτὸν κολοσσόν. Καὶ τὸ νῆμα τῆς σκέψεως κλώθει ἀπὸ τῶν παρακρούσεων τούτων ὀρθοὺς μὲν καθ' ἑαυτοὺς συλλογισμοὺς, ἀλλ' ἐκτρόπους καὶ παράφρονας ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν φωνὴν τῶν πραγμάτων. Πνιγόμενοι ἐν τῇ θαλάσῃ καὶ ἀπαγχονιζόμενοι διασωθέντες ἀφηγήθησαν ὅτι κατὰ τὴν ὥραν τοῦ πνιγμοῦ ἀνεπόλησαν ἐν τάχει ὅλην τὴν παρελθοῦσαν ζωὴν των Διὰ τί; Διότι κατὰ τὸν Bergson ὁ παραλύων ἐγκέφαλος ἔπαυσε νὰ προσανατολίζῃ τὸ πνεῦμα πρὸς τὴν ζωὴν, πρὸς τὰ ἐμπρός, πρὸς τὸ παρόν. Καὶ τὸ μηδέποτε ἔξαφανιζόμενον πλῆθος τῶν παλαιοτάτων παραστάσεων, ἀλλὰ παραγκωνιζόμενον ὑπὸ τῆς ζώσης πραγματικότητος, εὔρε καιρὸν κατὰ τὴν ὥραν τοῦ πνιγμοῦ νὰ καταλάβῃ τὴν συνείδησιν προβάλλον ἐν εἴδει κινηματογραφικῆς ταινίας τὰς ὀπτασίας τοῦ παρελθόντος.

Κατ' ἀνολογίαν καὶ ἡ παραληροῦσα τῶν τοξικομανῶν σκέψις φαίνεται τοιαύτη οὐχὶ διότι τὸ δηλητήριον προσέβαλε τὴν σκέψιν, ἀλλὰ διότι προσέβαλε τὸν ἐγκέφαλον, τὸ ὄργανον τῆς προσδέσεως τῆς ψυχῆς εἰς τὴν ζωὴν.

ε) Ἐν τῇ βουλήσει διακρίνομεν ἰσχυρῶς τὸ ψυχικὸν στοιχεῖον ἐκπροσωπούμενον ὑπὸ τῆς ἐκλογῆς· διότι ἡ βούλησις δὲν συνίσταται ἀπλῶς εἰς κίνησιν. Ἡ ἐκλογή, ἣτις διευκολύνει τὴν κίνησιν, δὲν εἶναι ἔργον τοῦ ἐγκεφάλου.

Τοιαῦται ἐν συνόψει αἱ χαρακτηριστικαὶ γνώμαι τοῦ Bergson ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῆς σχέσεως τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς, ἐκ τῶν ὁποίων προβαίνει πρὸς τὸ συμπέρασμα περὶ τῆς μετὰ θάνατον ἐπιβιώσεως τῆς ψυχῆς.

Η ΑΘΑΝΑΣΙΑ ΤΗΣ ΨΥΧΗΣ ΚΑΙ ΤΟ ΥΠΕΡΠΕΡΑΝ

Ἡ ζωὴ τοῦ πνεύματος δὲν εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ζωῆς τοῦ σώματος· ἡ πρώτη εἶναι ἐν πολλοῖς ἀνεξάρτητος, ὁ δὲ ἐγκέφαλος ἐλάχιστον μέρος τῆς ψυχικῆς ἐνεργείας δεσμεύει· ὁ θάνατος ὅθεν τοῦ σώματος δὲν εἶναι καὶ θάνατος τῆς ψυχῆς. Εἰς τὸν ψυχικὸν θάνατον πιστεύουσι μόνον ὅσοι τὰς ψυχικὰς λειτουργίας ἀποδίδουν εἰς τὸν ἐγκέφαλον.

Ὁ Bergson πιστεύει εἰς τὴν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ σώματος διατήρησιν τῆς προσωπικότητος.

Ἡ σκέψις καὶ τὸ συναίσθημα δύνανται νὰ ζήσωσι μετὰ τὴν φθορὰν τοῦ σώματος, διότι ἡ ψυχικὴ ζωὴ εἶναι εὐρύτερα τῆς σωματικῆς καὶ μόνον αἱ habitudes - motrices, ἕξεις κινήσεων, ἐξαρτῶνται ἐκ τῆς τελευταίας αὐτῆς. Ψυχὴ καὶ ὕλη δὲν ἔχουσι τὴν αὐτὴν σύστασιν, ἡ δὲ φθορὰ τῆς μιᾶς δὲν ἀγγέλλει τὴν ὁμοιοτυχίαν τῆς ἄλλης.

Ἡ ψυχὴ λοιπὸν ἐπιζῆ τοῦ σώματος; Μάλιστα, ἀπαντιᾷ ὁ Bergson. Εἶναι ἀθάνατος; Τὸ ἐρώτημα δὲν δύναται νὰ λυθῆ πειραματικῶς, ἀπαντιᾷ ὁ φιλόσοφος. Ἀθανασία εἶναι τὸ ἀπειρον, τὸ αἰώνιον, τὸ δὲ πείραμα ἀναφέρεται εἰς ὄρισμένον τινὰ χρόνον. Αἱ περὶ ἀθανασίας ἀξιώσεις ἐγείρουν προβλήματα πειραματικῶς ἀνικανοποίητα, ἀλλ' ἐὰν περιορίσωμεν τὰς ἀξιώσεις μας, ἐὰν θελήσωμεν νὰ ἐρευνήσωμεν ἂν ἡ ψυχὴ ἐπιζῆ ἐπὶ χρόνον τινὰ ἄγνωστον = X, ἀδιαφοροῦντες περὶ τῆς ἀθανασίας καὶ αἰωνιότητος, ἡ ἀπόδειξις τῆς μετὰ θάνατον ψυχικῆς ζωῆς εἶναι τόσον προφανῆς, ὥστε δυσχέρειαν θὰ ἦ τθανό-

μεθα πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ ἀντιθέτου. Ἡ ψυχὴ ὑπερβάλλει τὸ σῶμα πάντοθεν καὶ εἶναι κατὰ μέγιστον μέρος ἀνεξάρτητος αὐτοῦ· ἄρα δύναται νὰ ἐπιζήσῃ αὐτοῦ. Ἐπὶ πόσον χρόνον; Ἐπὶ χρόνον $X = \text{ἄγνωστον}$.

Ἡ προσωπικότης ἡμῶν ὄχι μόνον δύναται νὰ διατηρηθῇ μετὰ θάνατον, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐξελιχθῇ, κατὰ Bergson.

Ἡ ὕλη, τὸ σῶμα, ἐπὶ τοῦ ὁποίου προσέκρουσεν ἡ ψυχὴ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, ἐχρησίμευσεν αὐτῇ ὡς μέσον πρὸς ἄσκησιν. Ἡ κτηθεῖσα ἐκ τῆς πρὸς τὴν ὕλην πάλης ἐμπειρία εἶναι διὰ τὴν ψυχὴν κεφάλαιον πρὸς μέλλουσαν ἐξέλιξιν. Καὶ ἡ ἐξέλιξις συνεχίζεται μετὰ τὴν φθορὰν τοῦ σώματος ἀπὸ τοῦ σημείου καὶ τῆς καταστάσεως, ἐν ἧ ἡ ψυχὴ εὐρέθη ἐπὶ τῆς γῆς κατὰ τὸν τερματισμὸν τῆς μετὰ τοῦ σώματος συνουκίσεως. Τὸ ὑπερέραν εἶναι τὸ στάδιον τῶν δοκιμασιῶν τῆς ψυχῆς ἀλλομένης ὑπερθεν τῆς ὕλης.

Διὰ τῆς ἐπαφῆς τῆς πρὸς τὴν ὕλην ἡ συνείδησις (= ἡ ψυχὴ) γίνεται χαλυβδίνη καὶ ἐτοιμάζεται διὰ μίαν «*action plus efficace, une vie plus intense*». Τὴν ζωὴν αὐτὴν τὴν μέλλουσαν τῆς ψυχῆς ὁ φιλόσοφος φαντάζεται «*comme une vie de lutte et comme une exigence d'invention, comme une évolution créatrice*» = ὡς μίαν ζωὴν πάλης, μίαν ἀνάγκην ἐφευρέσεως, μίαν δημιουργὸν ἐξέλιξιν.

Εἰς τὴν ζωὴν αὐτὴν τὴν μέλλουσαν ἕκαστος θὰ καταλάβῃ θέσιν ἀνάλογον πρὸς τὴν ποσότητα καὶ ποιότητα τῆς προσπάθειάς του...

Ὁ Bergson ὁραματίζεται τὸ ὑπερέραν.

Ἄλλ' ἄμέσως, συνερχόμενος τρόπον τινὰ ἀπὸ τοῦ μεταφυσικοῦ τοῦ ὄνειρου, ὁ φιλόσοφος προσθέτει : Τοῦτο βεβαίως εἶναι μία ὑπόθεσις καὶ ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου εἴμεθα ἀδαήμονες καὶ ἀμαθεῖς. Ἄλλ' ἡ ἄγνοια δὲν θὰ εἶναι αἰωνία. Ἐὰν ὑπάρχῃ μία ὑπερ-

πέραν ζωῆ διὰ τὰς συνειδήσεις, θὰ ἐξευρεθοῦν, καὶ τὰ μέσα τῆς ἐξερευνησεώς της.

Τὸ οὐσιώδες εἶναι ὅτι ἡ ψυχὴ ἐπιζῆ.

Ε΄.

Η ΤΗΛΕΠΑΘΕΙΑ

Ἐπιφέρει ἐπίδρασις συνειδήσεως ἐπὶ συνείδησιν ἐξ ἀποσιτάσεως ἄνευ ὄρατοῦ ἢ ἄλλως αἰσθητοῦ μέσου; Δύναται ἡ ψυχὴ ὑπὸ ἐξαιρετικὰς εὐρισκομένη συνθήκας θλίψεως, καταστροφῆς, κινδύνου ἢ ἀγάπης νὰ ἐξαποστείλῃ μήνυμά τι ἐξαγγέλλον τὴν σκέψιν αὐτῆς πρὸς ἄλλην ψυχὴν δεχομένην μακρόθεν, ὡς σηματογράφος μυστηριώδους, τὴν μεταβίβασιν ἢ καὶ ἀπλῶς ἐξαναγκαζομένην νὰ σκεφθῆ τὴν ψυχὴν—πομπόν;

Ἐπιφέρει μιᾷ λέξει τηλεπάθεια;

Ὁ Bergson τείνει πρὸς παραδοχὴν τοῦ φαινομένου.

«Τείνω νὰ πιστεύσω εἰς τὴν τηλεπάθειαν· δὲν ἔχω περὶ αὐτῆς τὴν μαθηματικὴν βεβαιότητα, τὴν ὁποίαν μοῦ δίδει ἡ ἀπόδειξις τοῦ θεωρήματος τοῦ Πυθαγόρου, οὔτε τὴν φυσικὴν βεβαιότητα, τὴν ὁποίαν μοῦ παρέχει ἡ ἐξακρίβωσις τοῦ νόμου τοῦ Γαλιλαίου, ἀλλ' ἔχω τοῦλάχιστον τὴν ἱστορικὴν βεβαιότητα, τὴν δικαστικὴν βεβαιότητα, ἣν δύναται νὰ ἐμπνεύσῃ γεγονός τι ἐξεταζόμενον ἱστορικῶς ἢ δικαστικῶς».

Ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι οἱ νόμοι τῶν τοιούτων φαινομένων δὲν ἐρευνῶνται διὰ τῶν μεθόδων τῆς Φυσικῆς καὶ τῆς Χημείας καὶ ἐκ τοῦ ὅτι δὲν ὑπόκειται εἰς τὴν ἀκαμπτον πειθαρχίαν τοῦ ἐργαστηρίου, δὲν ἔπεται ὅτι εἶναι ἀδύνατος ὁ ἔλεγχος αὐτῶν, ἐὰν δὲ

αἱ μέχρι τοῦδε προταθεῖσαι θεωρίαι περὶ τοῦ φαινομένου τῆς τηλεπαθείας ἱκανοποιοῦσιν ὀλίγον ἡμᾶς, δὲν σημαίνει ὅτι ἐπ' ἄπειρον θὰ παραταθῇ ἡ ἄγνοια καὶ ἀνεπάρκεια.

Ἐπὶ μακρᾶς χιλιετηρίδας ἐτῶν ἐβαδίζομεν ἐν μέσῳ ἠλεκτρικῶν καὶ μαγνητικῶν ρευμάτων ἀγνοῦντες τὴν παρουσίαν αὐτῶν. Μίαν ἡμέραν θὰ γνωρίζωμεν τὸ μέσον τῆς ἐξ ἀποστάσεως ἐπικοινωνίας τῶν συνειδήσεων καὶ θὰ δυνάμεθα νὰ παράγωμεν κατὰ βούλησιν ἐν τηλεπαθητικὸν φαινόμενον, ὡς σήμερον δὲν ἀναμένομεν πλέον τὴν ἔνωσιν τῶν ἀντιθέτων νεφικῶν ἠλεκτρισμῶν πρὸς παραγωγὴν ἐνὸς ἠλεκτρικοῦ σπινθῆρος.

Ἡ σύμπτωσης. Ἄλλ' εἶναι ἀπλῆ σύμπτωσης γεγονότων ὅ,τι ἀποκαλοῦμεν τηλεπάθειαν, ἰσχυρίζονται πολλοί. Ἐάν, καθ' ἣν στιγμὴν σκεπτόμεθα ἰσχυρῶς πρόσωπόν τι, τοῦτο γράφη πρὸς ἡμᾶς, ἐὰν δυσάρεστον ἢ εὐχάριστον οἰκογενειακὸν γεγονὸς μεταδίδεται ἀκαριαίως εἰς ἀπόντα συγγενῆ, ἐὰν θάνατοι ἀνεκινώθησαν διὰ τῆς μυστηριώδους ταύτης ψυχοπομπῆς, ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐξαιρέτων τούτων ἐπικοινωνιῶν εἶναι τόσον μικρὸς ἐν σχέσει πρὸς τὸν ὑπερμεγέθη ἀριθμὸν ἀπείρων ἄλλων περιπτώσεων, ἀφ' ὧν ἐλλεῖπει πᾶσα τηλεπαθητικὴ χροιά, ὥστε ὁ χαρακτηρισμὸς διὰ τῆς «**συμπτώσεως**» καὶ τοῦ «**τυχαίου**» ἐπεισοδίων τοιαύτης φύσεως εἶναι ἐχέφρων ἀντίληψις ἐπιστήμονος καλοῦ.

Εἰς τὴν τοιαύτην ἐρμηνείαν διὰ τῆς «**συμπτώσεως**» ὁ Bergson ἀπαντᾷ ὅτι ὁ μικρὸς ἀριθμὸς δὲν ἐπηρεάζει τὸ ἀψευδὲς τοῦ φαινομένου. Καὶ ἐν μόνον φαινόμενον τηλεπαθείας, ἐὰν ἐξακριβωθῇ ὡς ἀληθές, εἶναι ἀρκετὸν πρὸς πιστοποίησιν τῆς ὑπάρξεως τῆς τηλεπαθείας καὶ τοῦ δυνατοῦ τῆς ἐπαναλήψεως αὐτῆς.

Διηγῆθησάν ποτε εἰς τὸν Bergson ὅτι ἡ σύζυγος ἀξιωματικοῦ φονευθέντος ἐν πολέμῳ εἶδεν ἐν ὀπτασίᾳ μετὸ πάσης λεπτομερείας τὴν σκηνὴν τοῦ θνήσκοντος συζύγου της καὶ τῶν περὶ αὐτὸν προσώπων. Ὁ Bergson συμπεραίνει: ἡ ἀνθρωπίνη φυσιογνωμία εἶναι τόσον πολυσύνθετος, ὥστε εἶναι ἀδύνατον ἢ φύσις νὰ πλάσῃ δύο πρόσωπα τὰ ἴδια· πολὺ ὀλιγώτερον εἶναι δυνατόν διὰ μόνης τῆς φαντασίας ν' ἀναπαραστήσωμεν τὴν φυσιογνωμίαν ἀνθρώπου, τὸν ὁποῖον οὐδέποτε εἶδομεν· ἐὰν λοιπὸν ἡ σύζυγος τοῦ ἀξιωματικοῦ ἀναπαρέστησεν ὄντως ἐν ἀκριβείᾳ τὴν μορφήν καὶ ἐνὸς μόνου ἀγνώστου εἰς αὐτὴν στρατιώτου, σημαίνει ὅτι ἡ ἴδια ἀντελήφθη τὴν μορφήν αὐτὴν δι' ἀγνώστου τινὸς εἰς τὰς αἰσθήσεις μέσου ἢ ἄλλος ἐκ τῶν παρόντων εἰς τὴν σκηνὴν μετεβίβασε διὰ τῆς σκέψεως τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ στρατιώτου (ἴσως ὁ θνήσκων σύζυγος).

Καὶ ἂν λοιπὸν χιλιάδες γεγονότων δὲν συνηγοροῦν ὑπὲρ τῆς τηλεπαθείας καὶ μόνον τοῦτο τὸ γεγονός, ἐὰν εἶναι ἀληθές, ἀρκεῖ νὰ τῇ ἐπαναδῶσῃ τὸ κῆρος.

Προφανῶς ὁ Bergson οὐδέποτε προσωπικῶς ἐγνώρισε τὴν τηλεπάθειαν καὶ διὰ τοῦτο λέγει «τείνω νὰ πιστεύσω» καὶ οὐχὶ «πιστεύω» εἰς τὴν τηλεπάθειαν. Ἐκ τῆς δηλώσεως δὲ ὅτι καὶ ἐν μόνον τηλεπαθητικὸν γεγονός θὰ ἤρκει εἰς τὸ νὰ ἐδραιώσῃ τὴν πίστιν αὐτοῦ καταφαίνεται ὅτι τὸ «ἐν» τοῦτο δὲν ἠδυνήθη προσωπικῶς ν' ἀντιληφθῇ.

Ἀδιάφορον· ὁ Bergson δὲν ἀποκρούει τὸ δυνατόν τῆς τηλεπαθητικῆς ἐπικοινωνίας, ἰδίᾳ μεταξὺ συνειδήσεων ἐν ἁρμονικῷ τελουσῶν συνδέσμῳ, ἢ ὅλη δὲ αὐτοῦ φιλοσοφία καὶ οἱ περὶ ὕλης καὶ ψυχῆς ἀντιλήψεις διαθέτουν ὑπὲρ τοῦ πιθανοῦ τῆς παραδοχῆς τῆς τοιαύτης ἐξ ἀποστάσεως συνειδησιακῆς ἐπαφῆς. Θὰ

ἦτο δὲ ὅλως ἐκπληθικόν, ἐὰν ὁ «ὄραματιστής» ἐπι-
κληθῆις φιλόσοφος ὁ ἐξωθήσας τὸν ρόλον τῆς διαι-
σθήσεως μέχρι τοῦ συμπληρωματικοῦ συναυθέντου
τῆς διανοίας ἀπέριπτε ἀπὸ τῶν φιλοσοφημάτων αὐ-
τοῦ τὴν ὑπόθεσιν ἐπόμενος φαινομένων τοιούτων,
διὰ τὴν ἀνεπαρκῆ ἐρευναν τῶν ὁποίων σφοδρῶς ἤ-
λεγξε τὴν σύγχρονον ἐπιστήμην καὶ ἐπετίμησε τὴν
ριερότητα καὶ τὸ μονόπλευρον τῆς μεθόδου αὐτῆς.

ΣΤ΄.

ΤΟ ΟΝΕΙΡΟΝ.

«Dormir c'est se désintéresser».

Ἡ περὶ ὄνειρου θεωρία τοῦ Bergson διατυπω-
θεῖσα τῷ 1901, ἐν ἔτος μετὰ τὴν θεωρίαν τοῦ Freud
καὶ ὀλίγα ἔτη μετὰ τὴν ἀξιόλογον θεωρίαν τοῦ De-
lage (1891—1919), θὰ ἠδύνατο νὰ κληθῆ θεωρία
τῶν ἐγχρώμων ἐνδοψιῶν καὶ τῆς ἀδιαφορίας
ἐκ τῶν δύο τούτων κυρίων γνωρισμάτων, διὰ τῶν
ὁποίων χαρακτηρίζεται ὑπὸ τοῦ Bergson ἡ γένεσις
τοῦ ὄνειρου καὶ ἡ διαφορὰ ὕπνου καὶ ἐγρηγόρσεως.

«Dormir c'est se désintéresser».

Τί διαφέρει ὁ ὕπνος ἀπὸ τὴν ἐγρηγόρσιν;

Οὔτε ἡ ἀπάμβλυνσις τῶν αἰσθήσεων οὔτε ἡ χα-
λάρωσις τῶν πνευματικῶν δυνάμεων ἀποτελοῦσι κατὰ
τὸν Bergson τὰ διακριτικὰ γνωρίσματα τοῦ ὕπνου.
Χωρὶς ν' ἀρνηθῆται τὰ συνακόλουθα ταῦτα συμπτώ-
ματα, τονίζει ὡς οὐσιῶδες γνώρισμα τῆς ψυχικῆς
ζωῆς τοῦ κοιμωμένου τὴν ἀπάλειψιν τοῦ διαφέ-
ροντος, τὴν ἐξαφάνισιν πάσης προσπαθείας
πρὸς προσαρμογὴν εἰς τὴν πραγματικότητα τῆς
ζωῆς. Κοιμῶμαι = δὲν ἐνδιαφέρομαι. Ἐν ἐγρηγόρσει